

BE

ÖVERSIKTLIG
NATURVÅRDSINVENTERING
AV
ASKERSUNDS KOMMUN
AV THOMAS ÖBERG

NATURVÅRDSENHETEN
LÄNSSTYRELSEN I ÖREBRO LÄN

FÖRORD

Denna sammanställning är resultatet av en översiktlig naturvårdsinventering av Askersunds kommun. Inventeringen inleddes redan 1970 med en skriftlig uppmaning till ett stort antal myndigheter, föreningar och enskilda personer inom kommunen att komma in med förslag om lämpliga naturvårdsobjekt inom det berörda området. Detta material bearbetades och ett stort antal av de föreslagna lokalerna besöktes av mig under sommaren 1971. Tiveden har helt undandragits denna inventering, då detta område noggrant inventerades redan 1970 av Rune Johansson. Samma gäller Vätterns västra stränder och skärgård som inventerades av mig samma år.

Syftet med inventeringen är att ge en objektiv beskrivning av utvalda områden inom kommunen samt en bedömning och en värdering av dessa. Beskrivningarna upptar bland annat geologi och yttre landformer, vegetation, djurliv och kulturpåverkan.

Till sist vill jag rikta ett varmt tack till alla, som ställt erfarenheter och tid till förfogande och gett förslag på lämpliga naturvårdsobjekt i kommunen.

Maj 1972

Thomas Öberg
Naturvårdsenheten
Örebro län

INVENTERINGSMETODIK

Frågeinventering

I april 1970 utsändes till ett antal myndigheter, föreningar och enskilda personer en uppmaning att till länsstyrelsens naturvårdssektion inlämna uppgifter om värdefull natur inom Askersunds, Hallsbergs och Kumla kommunblock. I uppropet angavs som exempel på lämpliga naturvårdsobjekt:

- A Områden med intressanta eller för trakten särskilt karaktäristiska geologiska förhållanden eller terrängformationer såsom t ex bergspartier, rullstensåsar, moränformationer och källor.
- B Områden med en särpräglad eller artrik flora eller för trakten karaktäristisk vegetation såsom t ex myrar, lövskogar och urskogsbestånd.
- C Områden med ett rikt djurliv eller en särpräglad fauna.
- D Värdefulla kulturlandskapsmiljöer och rester av det gamla odlingslandskapet såsom ångar, hagar och lundar.
- E Områden med särskild naturskönhet eller för trakten karaktäristisk landskapsbild.
- F Områden som av traktens skolor används för exkursioner och friluftsverksamhet.
- G Områden som utnyttjas eller kan anses särskilt lämpliga som ströv- och rekreationsområden.

Bearbetning av frågeinventering

Ett stort antal tips inkom till naturvårdssektionen. Redan från början gallrades vissa objekt bort, bl a på grund av att de först och främst hade arkeologiskt eller kulturhistoriskt värde. Samtliga genom frågeinventeringen inkomna objekt, som ej har besökts under fältinventeringen finns redovisade i slutet av inventeringsredogörelsen.

Fältinventering

Bland samtliga föreslagna objekt utvaldes 33 områden vilka skulle besökas under sommaren. Några sådana objekt besöktes varje arbetsdag och de egna noteringarna kompletterades med fakta från områdeskännare och ur litteratur. För noteringarna användes en för ändamålet sammanställda blankett, vilken medgav tidsvinst både i fält och vid bearbetningen, eftersom stoffet redan i fält spaltats upp i mindre enheter.

REDOVISNINGSMETODIK

Områdesnumrering

De besökta områdena har numrerats från 1 till 33. Framför siffran har satts ett "A" vilket betecknar "Askersund" (Ex: A:23). Områden, som föreslagits men ej besökts har numrerats från A:101 till A:129.

Kartor

Samtliga områden finns inlagda på en karta, som medföljer inventeringsredogörelsen. På länsstyrelsens naturvårdsenhet förvaras en karta i större skala, där områdesgränserna är noggrannare utritade.

Areal

För varje område som besökts har arealen uppmätts på den ekonomiska kartan. Den har angivits i hektar med en decimal.

Beskrivning

I redogörelsen finns under varje område en beskrivning. Denna är i möjligaste mån objektivt notering. Alla subjektiva bedömningar har lämnats till en speciell avdelning.

Subjektiv del

I redogörelsen för varje område har alla subjektiva bedömningar och värderingar lämnats till den sista delen under rubrikerna: "Bedömning", "Klassificeringsmotiv", "Klassificering" och "Naturvårdsönskemål".

Bedömning

Här har upptagits subjektiva bedömningar av områdets naturvärden t ex värderingar beträffande fågelliv, speciell eller representativ flora, geologiskt intressanta terrängformer, förutsättningar för rörligt friluftsliv, en rent estetisk bedömning av området etc.

Klassificeringsmotiv

Under denna rubrik har för varje område utvalts det eller de naturvärden, vilka värderats högst. När flera motiv utvalts representerar den inbördes ordningen ingen klassificeringskillnad, utan alla har ansetts likvärdiga.

Klassificering

Områdets värde med avseende på de utvalda naturvärdena (klassificeringsmotiven) har angivits genom klassificering i värderingsklasser. Här har använts en fallande tregradig skala, där klass 1 betecknar den högsta och klass 3 den lägsta klassen. Denna klassificering är i hög grad subjektiv men underlättar jämförelsen mellan de skilda områdena. Att översätta klassificeringssiffrorna i verbala värderingar låter sig svårligen göras. Skalan får därför ses som endast relativ.

Värderingsgrunden måste i möjligaste mån anknyta till andra naturvårdsinventeringar i landet, där man använt sig av samma skala. Vid vissa naturvårdsinventeringar har en fyrgradig skala använts. Det har då varit fråga om totalinventeringar, där objekten inte valts ut i förväg. Klass 4 har då de områden fått, som förmodligen inte skulle ha kommit med i en urvalsinventering i stil med den föreliggande över Askersunds kommun. Sålunda kan ofta klass 1, 2 och 3 vara jämförbara både i en fyrgradig och i en tregradig skala.

Naturvårdsönskemål

Även naturvårdsönskemålen är subjektiva och står i hög grad i relation till klassificeringen. Generellt kan sägas att skydd enligt lag oftast är motiverat för områden vilka klassats med 1 eller 2.

SAMORDNING MED ÖVRIGA INVENTERINGAR I LÄNET

Efter samma mall har under sommaren 1971 naturvårdsinventering skett även i Hallsbergs kommun. I några fall har naturvårdsobjekt kommit att ligga på gränsen mellan dessa båda kommuner och sålunda falla delvis inom båda kommunerna. Området har då i helhet behandlats i båda kommunernas redogörelser. Dessa områden har sålunda fått två nummer, ett för vardera kommunen.

Omfattning: Rockebrokkärret samt dödisområde omedelbart ö därom. (vid Ö Laxsjöns nordstrand).

Areal: 12,9 ha

Beskrivning: I omedelbar anslutning till Rockebrokkärret finns ett litet isälvsfält, som är en del av det långa isälvsstråk, som löper från Markebäck till Laxå. Detta lilla isälvsfält har karaktären av dödisområde, d v s ett område där inlandsisen legat stilla under avsmältningstiden. Det utgöres därför av ett flertal små kullar och mellanliggande gropar (vilka bildats, där isen har legat kvar längst).

Vattnet från terrängen norr om området samt från den lilla Gropsjön avrinner ej som synlig bäck, utan infiltreras i isälvsområdet. Främst under snösmältningen och vid andra högvattenperioder men även annars blir grundvattennivån så hög att vattnet sipprar fram som källor ur marken. Detta sker även i några av de större dödisgroparna, som under våren vattenfylles. Sommartid är dock grundvattenytan väsentligt sänkt. Detta medför stora vattenståndsfluktationer i dödisgroparna, vilket i sin tur påverkat vegetationen i dessa. Några gropar är helt trädfräa och vi har här i stället en sankmarkszonering med överst blodrot, sedan i följd videört, blåsstarr och gäddnate. Längst nederst i gropen är det sålunda även sommartid vatten. I en annan grop växer i stället för gäddnate vanlig igelknopp, topplösa och vattenpilört.

På åskullarna växer en skog av gran och tall med blåbär i fältskiktet.

Rockebrokkärret är ett flackt sluttande sandområde, som över- silas av en vattenström året runt. Detta har medfört kärr- vegetation med vit- och brunmossor. Området är en unik lokal för de annars strängt sydvästliga arterna klocklång (Erica tetralix) och Myrlilja (Narthecium ossifragum). Dessa växer här i mängder tillsammans med blå vass, trädstarr, ljung, vitag, silshårsarter och vattenbläddra.

Bedömning: Kärret är synnerligen botaniskt värdefullt som en nordlig utpost till två sydvästarter och dessutom sällsynt vackert under blomningstid. Det lilla åsområdet öster därom är även det värdefullt men främst på grund av den intressanta hydrologin.

Klassificeringsmotiv: Rockebrokkärret: vegetationen, åsområdet: hydrologin och geologin.

Klassificering: Rockebrokkärret: Klass 1, åsområdet: Klass 2.

Naturvårdsönskemål: Rockebrokarret skall skyddas i sin helhet, inte som nu bara de två sällsynta växtarterna. Man måste skydda området från alla ingrepp i marken, vattenföringen och vattenkvaliteten. Det lilla åsområdet väster därom bör bevaras helt intakt och ingå i det skyddade området, då de två områdena hydrologiskt sett är helt beroende av varandra.

OMRÅDE A:2

Omfattning: Väderkvarnsbacken norr om Askersund.

Areal: 10,5 ha.

Beskrivning: Väderkvarnsbacken är en mäktig åsbildning, som reser sig fyrtio meter över den omgivande slätten. Väderkvarnsbacken tillhör samma åssystem som det stora Snavlundafältet en mil norr därom, men är själv en isolerad åsbildning omgiven av sand- och lerslätt. Kullen har en brant syd- och östsida medan övriga sidor sluttar långsammare. Den branta östsidan utgör samtidigt den branta sidan av en ravin i vilken den bäck rinner, som avvattnar Gålsjön. Bäckens är sommartid helt uttorkad, men stenarna ligger bara och fuktiga i dess botten.

Vegetationen behandlas i tre delområden: A: torrbacke längs kullens sydsluttning och på dess topp, B: skogsparti på den branta östsluttningen och C: den fuktiga bäckravinen.

A: Torrbacksvegetationen: Backen domineras av höga örter, som blommar under högsommaren. Väddklint, rödklint, backvial (Lathyrus silvestris), gullris, blåklocka, bockrot, skogsklöver och gråfibbla förekommer i stora mängder. Här finns även rikligt med gullklöver, harklöver, femfingerört, kungsljus och gulsporre. På kullens topp finns stora bestånd av blåmunkar (Jasione montana). Backen har för länge sedan hävdats genom slätter eller bete. Nu sker ingen påverkan och lövsly vandrar in i kanterna.

B: Skogsvegetationen: Skogsbeståndet är heterogent, men kan bitvis benämnas lund. Ställvis dominerar asp, ställvis gran eller tall. Några partier av gammal ask och ek förekommer. I norr är rönnen rikligt förekommande och på några ställen även lönn. Lövverket är oftast starkt skuggande och tillåter endast växter som skogsviol, blåsippa, harsyra, ekorrhår, smult-ron, skogsnäva och häckvicker.

C: Bäckravinen: Ner mot bäcken blir vegetationen frodigare och trädsjiktet domineras av hägg, ask och al. Man får tränga sig fram i höga bestånd av strutbräken, blekbalsamin (Impatiens parviflora), vildbalsamin (I. noli-tangere), stinksyska och trolldruva. Längs ravinens botten löper en liten stig, som går från det bebodda huset Dalen och till Gålsjön.

Till det lilla huset vid kullens fot går en väg från Vretstorpsvägen. På kullens sydsida finns en gammal övergiven grustäkt som nu är bevuxen med träd. (I dag sker täktverksamhet utanför området, i kullens norra del). På kullens topp och västsida har man planterat gran och tall.

Bedömning: Kullen är en synnerligen säregen och intressant geologisk bildning, som i hög grad karaktäriserar Askersunds landskapsbild. Utsikten från toppen är en av de bättre i Askersunds omgivning. På kullen finns en mycket intressant torrbacksvegetation med kvantitativt och kvalitativt (blåmunkar och backvial) rik flora. Även ravinens vegetation är anmärkningsvärd.

Klassificeringsmotiv: Geologin, vegetationen.

Klassificering: Klass X. 3,

Naturvårdsönskemål: Den geologiska bildningen bör skyddas från all täktverksamhet. Om så sker, bör även vegetationen vårdas. Torrbacken på sydslutningen bör hållas fri från invandrande sly och ev slås årligen på sensommaren. Ravinen och skogspartiet bör bevaras oförändrade. Ytterligare barrplantering får ej ske, då detta förstör landskapsbilden och växtplaterna för den ljuskrävande floran.

OMRÅDE A:3

Omfattning: Snavlundafältet.

Areal: 23,8 ha

Beskrivning: Snavlundafältet är en av de större isälvsavlagringarna i Närke. Ett isälvsfält har bildats när inlandsisens kant stått stilla eller rört sig långsamt, varvid en stor mängd av det material som en isälv har fört med sig ut i en sjö eller ett hav kunnat lagras inom ett begränsat område. Isälvsfältet ligger ungefär i höjd med den högsta kustlinjen inom området. Ställvis har stora isberg skiljts från huvudisen och strandat eller på annat sätt fastnat och bådats in i rullstensgrus. När dessa block smält kvarstod stora hålor i grusytan, s k åsgropar eller dödisgropar. Sådana förekommer inom Snavlundafältet i stort antal och av varierande storlek. Somliga är några meter i diameter, andra är några hundra meter och utgör i dag de fyra stora sjöarna Trehörningen, Kyrkesjön, Bysjön och Veden. Snavlundafältet är omväxlande med långa skarpa åsryggar, deltaplatåer och dödisgropar. På grund av att isälvs materialet till stor del kommer från Närke slättens kalkrika bergarter är kalkhalten hög och vegetationen ställvis yppig.

Två områden är naturskyddade genom fridlysning nämligen området norr om Trehörningen och området mellan Kyrksjön och Bysjön. Dessa områden beskrivs och värderas ej i denna sammanställning.

Ett flertal små delområden mellan dessa två fridlysta områden beskrivs däremot.

a) Litet lundartat lövskogsparti: Asp och hassel dominerar på den tämligen flacka marken. Skogstry, blåbär, blåsippor, liljekonvalj, lungört och vårärt förekommer rikligt.

b) Fuktigare kärrmark: I detta björk/al-kärr växer bland annat kärrviol, grenrör, majbräken, videört och kråklöver.

c) Torr ängsmark: Detta område, som utgöres av basen av en i Trehörningen utskjutande udde har tidigare betats och ev slagits. Björkar, klibbalar och enar bildar ett glest trädskikt över fältskiktet som består av bl a örnbräken, tuvåtäl, gulmåra, blåklocka, hallon och svartkämpar.

d) Skogsbevuxen udde: Udden utgöres av en utskjutande rullstensås, som reser sig nästan tjugo meter över sjön. Grova granar och björkar skuggar marken där man hittar växter som harsyra, häckvicker, skogsnäva, krustätel och blåbär.

e) Stränder: Trehörningens stränder är på syd- och östsidan av sjön ofta ganska branta sandbrinkar bevuxna med främst al, asp och björk. Blåbär, skogstry, trolldruva, ekbräken, krustätel och ekorrbär växer i trädens skugga. Ovanför strandskogen möter oftast åkrar och betesmarker på torra sandmarker. Rännilar i riktning mot sjön har ställvis eroderat ut raviner i åkermarken.

f) Åskulle vid Snavlunda: Denna åskulle, som ligger mellan Snavlunda kyrka och Trehörningen är bevuxen med mycket grova björkar samt yngre hassel, ek och asp. Den lägre vegetationen är ängsartad med bl a bockrot, blåklocka, gullviva, stenbär, rödven och backsmörblomma.

g) Åskulle som bildar udde vid Kyrkesjöns nordstrand: Här växer ett flertal grova ekar och en ängsvegetation med rödven, vitmåra och gulvial.

Bedömning: Utan tvekan är de mest värdefulla områdena redan naturskyddade. För helhetens skull borde dock en sammanhängande del av Snavlundafältet vara fredat. De områden som ovan beskrivits äger inte samma odlingshistoriska eller botaniska värde som de redan naturskyddade. Dock är åsbildningen i delområdena d, f och g markanta drag i landskapsbilden.

Klassificeringsmotiv: Geologin.

Klassificering: Klass 3.

Naturvårdsönskemål: Önskvärt är att Trehörningen i sin helhet plus de beskrivna delområdena a - g skyddas enligt lag. Därigenom knyts de två tidigare naturreservaten samman till ett stort. I områdena c, d, f och g bör gallring och bete ske. En vandringsstig bör lämpligtvis dragas runt hela Trehörningen.

OMRÅDE A:4

Omfattning: Gallabergssjön.

Areal: 48,4 ha

Beskrivning: Gallabergssjön är en mycket klar källsjö högst upp i ett vattensystem. Tillrinningsområdet är mycket litet, vilket minskar risken för förorening. Sjön tillhör Täljeåns vattensystem. Sjön är helt omgiven av rullstensmaterial eftersom den ligger inom ett åsområde, som utgör en parallellås till det stora Snavlundafältet. Sjön är hjärtformad, och udden som skjuter ut mellan "höger och vänster förmak" är en rullstensås. Den dyker ned under vattnet och kommer upp som några små öar.

På något ställe går gammal odlingsmark ned till sjön, men till största delen är sjön omgiven av torr och mager tallhed. Vattenvegetationen är den vanliga för näringsfattiga sjöar: vit näckros och notblomster (*Lobelia dortmanna*). På den från norr utlöpande udden finns ett kärr med artrik vegetation. Här kan nämnas trådstarr (*Carex lasiocarpa*), flaskstarr (*C. rostrata*), dystarr (*C. limosa*), silesår, kallgräs (*Scheuchzeria palustris*) och vattenklöver.

Runt sjön finns ett stort antal fritidshus, men bara ett fåtal syns från sjön. Vid sjöns nordvästspets finns ett anlagt bad till vilket löper en kortare gångstig från parkeringsplats. Runt badet har gallring i tallskogen skett och vid badet har en mindre gräsmatta anlagts. Sjön utnyttjas flitigt vid bad och en ny väg norrifrån har brutits, vilket minskar avståndet till Vretstorp.

Bedömning: Sjön har ett mycket stort biologiskt och socialt värde på grund av det klara vattnet, sandstränderna och badmöjligheterna. Sjöns limnologiska värde bör undersökas. Sjöns allmänna värde är något nedsatt, då fritidsbebyggelse ställvis hindrar rörligt friluftsliv.

Klassificeringsmotiv: Rekreationsmöjligheterna, limnologi.

Klassificering: Klass 2.

Naturvårdsönskemål: Gallring bör ske endast mycket lätt. Någon ytterligare fritidsbebyggelse bör ej ske i närheten av sjön. Sjöns limnologiska värde bör undersökas.

OMRÅDE A:5

Omfattning: Dovra sjöar.

Areal: 60,6 ha

Beskrivning: Dovra sjöar ligger i en för trakten ovanligt djup och lång sprickdal. Sprickdalen löper genom en berggrund av gnejs, som speciellt i norra delen är mycket grovkristallin (ögongnejs). I sprickdalens botten förekommer även diabas (en bergart, som på vegetationen får en effekt liknande kalkstenens). Diabasen går ej i dagen, men sönderkrossad ingår den i moränavlagringar på dalens botten. Detta har medfört en ökad frodighet.

Djupast är sprickdalen vid den norra Dovrasjön, där berget på östsidan reser sig brant mer än trettio meter över vattnet. Sjöarna (Norra, Mellan- och Södra Dovrasjön) är sällan mer än hundra meter breda i östvästlig riktning, men samtliga femhundra meter eller mer i sprickdalens riktning. Sjöarna avrinner till sjön Tibon och därifrån vidare till Tisaren. Vattnet är rent och något brunt.

Hundra meter norr om norra sjön ligger den så kallade Dovra kyrka, vilken utgöres av ett jättelikt stenblock, som ligger uppgillrat i en skreva i fasta berget. Stenblocket bildar tak över skrevan vilket är bakgrunden till klyftans namn.

Ute i vattnet växer ofta vit näckros men även gul. Stränderna kantas av bunkestarr (*Carex elata*). I området finns tre kärr: ett norr om Norra Dovrasjön, ett söder om samma sjö och ett norr om Mellan-Dovrasjön.

Kärret norr om Norra Dovrasjön äger en vegetation av vitnossa, dystarr, missne, vattenklöver och tranbär. Vid kärret söder om samma sjö växer dessutom rikligt med sileshår. Kärret norr om mellansjön domineras av trådstarr (*Carex lasiocarpa*).

På grund av diabas i marken finns mellan sjöarna små partier med rikare torrmarksvegetation. I dalen mellan norra och mellersta sjön växer under granarna blåsippa, trolldruva och stor blåklocka. I dalen söder om södra sjön finns stora hasselbestånd med vårärt, getrams, vitsippa och blåsippa. Skogen på dalens krön kan på torrare mark betecknas som hållmarkstallskog med renlav och ljung och på fuktigare mark som tall/gran-blåbärsskog eller gran-blåbärsskog.

Inom området finns rikligt med älg.

I norra sjön har Vretstorps fiskevårdsförening planterat in ädelfisk och vidtagit åtgärder för att gynna friluftsliv. Längs östsidan av sjöarna har en stig dragits. Ställvis är den spångad. Små fiskebryggor har byggts vid sank stränder. Söder om norra sjön har man fördjupat bäcken och försökt framställa lekplats för fisk. Här har man även uppfört ett mindre hus. Gallring har skett här och där.

Bedömning: Området har mycket stora förutsättningar att bli ett omtyckt friluftsområde. Sjöarna djupt i botten av dalen ger en säregen anblick. Fiskemöjligheterna och speciella objekt som Dovra kyrka höjer värdet. Spänger och "fiskebryggor" uppskattas säkerligen av flertalet, men upplevs för många även som störande inslag i vildmarksmiljön. Badmöjligheter saknas.

Klassificeringsmotiv: Rekreativsmöjligheterna, områdets estetiska värde.

Klassificering:

Naturvårdsönskemål: Ytterligare avverkning och "utbyggnad" av området bör ej ske eftersom det då lätt kan förlora sin vildmarksprägel. Det torde vara en riktig ide att låta västsidan vara helt orörd och göra östsidan tillgänglig genom stigar.

Omr. 13
ÖVERSIKT (A:6 - 7)

Omfattning: Sand- och åsområde mellan Tomta och Åsbro.

Areal: 588,5 ha

Beskrivning: Området danades till största delen vid landisens avsmältning, då landisen låg med sydkanten längs förkastningsbranten Hallsberg-Vretstorp. Smältvatten från isen forsade med kraft upp för förkastningsbranten på flera ställen och uteroderade s k klev. Med sig förde smältvattnet mängder med krossad sten, som av vattnet sorterades och avlagrades som åsar eller sandslätter.

Området präglas sålunda av i norr i urberget uteroderade "klev" och i söder sandslätter och uppstående åsar.

I åsarna förekommer på flera ställen s k åsgropar (eller dödisgropar) där lösa isblock från inlandsisen längre legat kvar och förhindrat avlagring av sand. När blocken sedan smält har kvar varit en stor (upp till ett par hundra meter lång) grop, i vilken det ofta bildats ett kärr och senare en liten mosse.

Området är vattendelare. Sydöstra delarna ligger kring Vissbodasjön avvattnas till Tisaren och vidare till Nyköpingsåns vattensystem, medan norra delarna med bl a Ögonakällan rinner mot Hjälmarens vattensystem. Den centrala delen av området är i sin helhet mycket fattig på ytvatten då jorden är synnerligen vattengenomsläpplig. Vattnet förekommer därför främst som grundvatten. I området kanter springer grundvattnet ut som flera källor ur sanden. De mest kända källorna finns norr om Tripphult och kallas Ögonakällan och Finnkällan. Vissbodasjöns tillflöde kommer från en källa norr om sjön. Även vid Römossen och vid Blåberga finns källor.

De torra magra sandmarkerna ger upphov till en speciell vegetation, tallmon eller tallheden. På de torraste partierna växer gles tallskog utan buskar. En jämn renlavmatta med våra tre stora renlavarter (*Cladonia silvaticum*, *C. rangiferina*, *C. alpestre*) täcker marken. Bland växter i fältskiktet kan nämnas ljung, mattlummer, plattlummer, cypresslummer, kruståtel och lingon. På något fuktigare mark kommer blåbär alltmer att dominera. Bland rariteter kan nämnas mosippan, som förekommer på några ställen på de torrare delarna. Den största växtplatsen är fredad.

Klassificering: Klass 2 och 3.

OMRÅDE A:6

Omfattning: Vissbomon.

Areal: 420,0 ha

Beskrivning: (Se även översikten över detta och intilliggande områden!) Inom hela området utgöres jordarten av sand och mo. Området är flackt utom i norddelen, där det i en förkastningsbrant stupar ned mot närkesslätten. Här går berget i dagen som isslipade hållar. Här i norra delen finns även de två fridlysta källorna Ögonakällan och Finnkällan, som haft betydelse i folktron. Inom området finns några små, dåligt markerade åsbildningar och dödisgropar.

Området äger den för flack sandmark typiska vegetationen tallmon eller tallheden. Denna finns noggrant beskriven under den allmänna översikten. I området södra del finns en stor fredad lokal för den sällsynta mosippan.

Området är uppsplittrat av den nya och gamla riksväg 50, två kraftledningar och ett flertal småvägar. I nordväst sker grustäkt i stor skala.

Bedömning: Området har värde som rast- och strövområde, men det stora antalet vägar och kraftledningar splittrar området, och fråntar det mycket av vildmarksprägel. De två källorna (Ögonakällan och Finnkällan) samt den fredade mosippsförekomsten utgör i området värdefullt inslag.

Klassificeringsmotiv: Geologin och vegetationen.

Klassificering: ~~Klass 3. (Källorna och mosippväxtplatserna har högre klass, men medtages ej här, då de redan är fredade.)~~

Naturvårdsönskemål: Kalhyggen av större format bör ej göras inom området, då detta skulle minska användbarheten för friluftsliv och som rastplats.

OMRÅDE A:7

Omfattning: Vissbodasjön med omgivningar.

Delkarta:

Areal: 168,5 ha

Beskrivning: Sjöns väststrand utgöres av en ås som löper i nordsydlig riktning och här är ganska bred. Inom område A:7 finns ej några grustäcker, men däremot finns några naturligt bildade åsgropar (se ÖVERSIKT) med kärrvegetation. Den största ligger omedelbart väster om sjön. Även sjön får betraktas som en mycket stor åsgrop. Sjön är endast drygt ett par hundra år gammal. Den uppdämdes 1720 i en dal där tidigare bara flöt en bäck. Tillflödet till sjön är en kalkkälla vid norra spetsen. Detta medför att vattnet är kristallklart med stort siktdjup. Den norra viken är grund, medan den södra stora delen är djupare.

Sjön har en speciell vegetation med bl a mängder av hästsvans och på grundare delar vattenmossa och kransalger.

Inom området finns som nämnts ett flertal åsgropar som ej är vattenfyllda, men som är bevuxna med kärrvegetation. Vitmosor har byggt upp kärmmassan på vilken nu växer starrarter, vattenklöver, tranbär, rösling och ljung. Samtliga dödisgropar är orörda utom den allra nordligaste, som kommit att ligga alldeles intill ett grustag. Förmodligen har även en uppdammande lerjord grävts bort, varvid grundvattnet sänkts i dödisgropen. Kärret har torkat ut och björk börjar kolonisera torvjorden.

Skogen inom området är mestadels av den tidigare beskrivna tallhedstypen.

Bedömning: Området är mycket innehållsrikt med både åsbildningar och dödisgröpar. Vissbodasjön är mycket intressant med sitt kristallklara vatten, som är unikt för omgivningen. Flera skilda vegetationstyper kan studeras inom området; här finns granskog, tallhed, kärr, mossar, strandzoner och vattenvegetation, vilket gör området mycket värdefullt inte minst som exkursionsobjekt för skolor.

Klassificeringsmotiv: Geologin och vegetationen.

Klassificering: ~~Klass 2.~~

Naturvårdsönskemål: Hela området bör fredas från påverkan. Detta gäller i synnerhet dödisgröparna och Vissbosjön, vilken trots att den en gång är konstgjord, nu är ett fungerande och stabilt ekosystem. Grustäkter skall ej tillåtas.

OMRÅDE A: S

Omfattning: Sanddyner vid Åsbro.

Areal: ~~49,1 ha~~

Beskrivning: Vid inlandsisens kant bildade isälvar stora deltan och åsar. Ett exempel på detta har vi bl a i Vissbomon mellan Åsbro och Hallsberg. Till en början var detta område fritt från vegetation och vinden kunde därför rycka med sig sandkorn och lagra upp dessa i sanddyner. Mellan gårdarna Tavlan och Kull finns en serie sådana sanddyner som bildades efter inlandsisens avsmältning men före vegetationens invandring.

Längst i väster ligger en korvformad dyn, som betas som hagmark i västdelen. I östra delen växer på denna dyn enar och ung tallskog samt kruståtel, gråfibbla, gråbinka, timjan, ljung, ängskovall och enligt uppgift backsippa. Skild från denna dyn av en åker ligger lite längre åt öster en ännu större dyn, vilken är bevuxen med skog. En femtioårig tallskog växer över hela dynen, men fältskiktet varierar från fot till krön på grund av från foten avtagande fuktighet. Högst upp växer nästan enbart renlav, medan ljung, lingon och blåbär följer när man vandrar ned mot dynens fot.

Över den sistnämnda dynen är en kraftledning dragen och här är skogen avverkad. Där ena sanddynen når fram till riksvägen finns en sandtäkt i vilken man senare har tippat stora stenblock som sprängts loss vid något bygge. En liten täkt finns även mitt emellan Tavlan och Kull. På dynerna löper en motions-slinga.

Bedömning: Dynerna har ett geologiskt värde. Mig veterligen är detta de enda sanddynerna tillhörande Vissbomon. Kring Lerbäck finns däremot ett flertal dyner, vilka ofta är minst lika stora och välutbildade som dessa. Täkterna och tippningen av block är beklaglig.

Klassificeringsmotiv: Geologin.

Klassificering: ~~Klass 2.~~

Naturvårdsönskemål: Ingen vidare täkt inom området bör ske. Tallskogen på östra dynen bör få utvecklas till tallhed. Som exkursionslokal för skolorna är området mycket värdefullt vilket ytterligare motiverar ett skydd!

OMRÅDE A:9

Omfattning: Björkhage vid vårdhemmet i Åsbro.

Areal: 185,0 ha

Beskrivning: Till vårdhemmet hör ett lantbruk med ett stort antal kor. Dessa betar bland annat i en björkhage söder om anstalten. I området, som består av omväxlande bergknallar, blockiga moränmarker och sandplaner växer ett stort antal grova björkar (*Betula verrucosa*). Gräset (kruståtel och tuvåtel) är kortbetat och uppblandat med röllika, teveronika, gökärt, brunört, blekstarr, gråfibbla, grässtjärnblomma samt på hållar bergsyra. Växter som kreaturen ratar, exempelvis vägtistel och örnbräken, visar en tendens att breda ut sig.

I området har björkmassaved nyligen huggits. Ett stort skjul finns uppbyggt i mitten av hagen. Till detta går en väg som även är körbar med bil.

Bedömning: Björkhagen, som tidigare var en allmän naturtyp i landskapet håller mer och mer på att försvinna. Därför är det mycket värdefullt att det fortfarande finns kvar hagar, som är så välvårdade som denna. Den utgör därför både ett vetenskapligt och ett estetiskt värde.

Klassificeringsmotiv: Kulturlandskapet, estetiskt värde.

Klassificering: Klass 2

Naturvårdsönskemål: Bete måste fortsätta inom området. Viss röjning av uppväxande sly.

OMRÅDE A:10

Omfattning: Kalkberg vid Luckebo.

Areal: 0,9 ha

Beskrivning: I ett område öster om sjöarna Tibon och Skiren utgöres berggrunden till stor del av urkalksten, d v s kalksten av urbergets ålder (till skillnad från den betydligt yngre ortocerkalkstenen). Vid Luckebo går en bergknalle av denna kalksten i dagen. Kalken har här gynnat en speciell vegetation. En glest sluten lövskog av asp och hassel finns där jordlagret är tillräckligt mäktigt. Bland lägre växter kan nämnas glansnäva (Geranium lucidum), gullviva, liljekonvalj, oxbär, skogsstry, getrams, bergmynta, harmynta, lundgröe, blåsippa, gullklöver och stinknäva.

Bedömning: Vegetationen är mycket speciell och starkt beroende av den höga kalkhalten. Speciellt märks glansnävan, som endast finns på några andra lokaler i landskapet. Vårfloran är mycket rik. Vid andra årstider kan man knappt säga att området är vackert.

Klassificeringsmotiv: Vegetationen.

Klassificering: Klass 3.

Naturvårdsönskemål: Vegetationen bör om möjligt bevaras.

OMRÅDE A:11

Omfattning: Kalkberg vid Skirens sydspets.

Areal: 6,8 ha

Beskrivning: Berget tillhör det urkalkstensområde som är beskrivet under område A:10. Här har för länge sedan ett flertal små kalkbrott tagits upp. I södra delen ligger grunderna av ett hus, som förmodligen har haft något med kalkstenshanteringen att göra.

På kalkberget växer gran och tall i glesa bestånd. Inom området växer stora bestånd av spåtistel (Carlina vulgaris), harmynta, bergmynta, grusbräcka, duvnäva, stinknäva och liljekonvalj.

Runt husgrunden finns ett flertal förvildade växter som röda och svarta vinbär, krusbär, vita hallon, äppelträd och körsbärsträd. Här finns små lundpartier med ask och lönn samt lundgröe och trolldruva.

Bedömning: Södra delen är mycket vacker och frodig med de förvildade växterna. Norra delen med kalkbergen har ett stort botaniskt värde.

Klassificeringsmotiv: Vegetationen.

Klassificering: Klass 3.

Naturvårdsönskemål: Vård av södra delens trädgårdsnatur önskvärd. Borthuggning av sly m m. Norra delen bevaras lättast utan några åtgärder.

OMRÅDE A:12

Omfattning: Norra Nyckelhult.

Areal: 0,5 ha

Beskrivning: I skogsbygden söder om Tisaren är det ont om uppodlad mark. Trots att vi här saknar närkesslätterns bördiga leror är jorden ändå tämligen näringsrik eftersom vi här befinner oss ovanför högsta kustlinjen. Fina jordpartiklar har alltså ej spolats bort. De få uppodlade områdena är som regel belägna på höjdlägen eftersom dessa varit mindre utsatta för höst- och vårfrost än sänkorna.

Norra Nyckelhult ligger på en mindre kulle i terrängen. Vad som sagts om markens näringsinnehåll tycks stämma väl i området att döma av vegetationen. Närmast det fortfarande bebodda huset är marken betad och öppen. Ett hundratal meter från huset i alla riktningar tättnar trädbestånden till typisk hagmark för att snabbt övergå till lundkaraktär. Här finns hanlade askar nära huset och i lunden växer grova almar samt björkar, granar, aspar och alar. Här sluter sig även hasseln till täta bestånd medan måbär och skogstry växer glest.

Den lägre vegetationen karaktäriseras främst av stora bestånd av hässleklocka, lungört (Pulmonaria officinalis) och trolldruva. Vid besöket på sommaren växte här rikligt med skogs-sallat, lundgröe, smörboll och hundkex medan vårflora enligt uppgift består av bl a smånunneört (Corydalis fabacea), vätteros (Lathraea squamaria), vårlök (Gagea lutea) och vårärt (Lathyrus vernus).

Hela området förutom den nordligaste delen betas fortfarande.

Bedömning: Området är botaniskt sett mycket innehållsrikt. Framför allt kan nämnas det stora beståndet av lungört, en växt, som inte är alltför vanlig i trakten.

Klassificeringsmotiv: Vegetationen.

Klassificering: Klass 2.

Naturvårdsönskemål: Betet bör fortsätta i nuvarande omfattning. Rökning av oädla trädslag kan gärna ske. Speciellt viktigt är att granen trängs undan. Den norra delen med de stora bestånden av lungört och hässleklocka bör inte heller i fortsättningen betas.

OMRÅDE A:13

Omfattning: Tisarens sydstrand.

Areal: 89,0 ha

Beskrivning: Tisaren är en typisk förkastningsjö. Den har bildats genom att området norr om en öst-västlig förkastnings-spricka sjunkit ned. Sjöns sydstrand utgöres sålunda av förkastningsbranten medan nordstranden är långgrund, stenig och sönderflikad av uddar, vikar och öar. (Jfr Hjälmarén, vars sydstränder även utgöres av förkastningsbranter.)

Längs den branta sydstranden löper serier av gamla strandlinjer från äldre östersjöstadier. Dessa framträder som ursvallade blockstråk parallellt med höjdkurvorna. Ingenstans finns dock så tydliga och välutbildade strandklappervallar som vid Sandvikens skola i Hallsbergs kommun (H:25). Ställvis går berget i dagen, men vanligen är detta täckt av sval-lad morän.

I den mörka nordsluttningen växer en tät granskog med blåbär, harsyra, piprör (*Calamagrostis arundinacea*) och linnea. På jorden växer täta mattor av husmossa och på stenblocken stensöta. Några små dalar med fuktigare och näringsrikare jord skär sluttningen i nord-sydlig riktning. Här finns små lundfragment med hassel, asp, al över buskar som skogstry och måbär. Blåsippa och trolldruva förekommer.

Skogen är åldrig och avverkning har endast skett nära Nyckelhult och i östra delarna. Avverkning är nämligen omöjlig på grund av svårigheten att transportera ut timmer. För detta ändamål har en liten väg anlagts precis i strandkanten från Skåle och två km. längs sjöns strand åt väster.

Bedömning: Området är värdefullt på grund av att det är orört. Vildmarksprägelns förstärks genom svårframkomligheten i den blockiga terrängen. Den helt orörda stranden har ett stort värde, eftersom ju två km av stranden utanför området redan är helt påverkad genom vägdragningen.

Klassificeringsmotiv: Geologin och orörd vegetation.

Klassificering: Klass 3.

Naturvårdsönskemål: En fortsatt vägdragning längs hela sydstranden bör förhindras. Om den ändå måste ske skall den utföras en bit från stranden och ej som skett vid stranden.

OMRÅDE A:14

Omfattning: Gropadal (1 km söder om Tisaren).

Areal: 18,6 ha

Beskrivning: Gropadal är en sprickdal, som löper i nord-sydlig riktning. Sprickdalar är ej alls lika vanliga här i trakten som i exempelvis Tiveden och Vätterns skärgård, varför Gropadal blivit en känd och välbesökt utflyktsplats.

Dalen, som utgör en sprickdal i gnejs, är upp till femtio meter bred och femton meter djup med oftast nästan lodräta väggar. Dalens botten är mer eller mindre fuktig. Ställvis finns riktiga små kärr. Gropadal avvattnas mot söder mot den lilla Kroksjön.

Dalens branta väggar har gjort avverkning omöjlig varför skogen är att betrakta som urskog. Skogen utgöres av nästan enbart gran. Höststormen 1969 fällde och knäckte dock flertalet träd, som nu ligger lutade mot dalens sidor eftersom dalen var för trång för att träden skulle kunna falla helt.

Dalens botten äger en frodig mossmatta med ett flertal mossarter, bl a en ovanligare västlig art vågig sidenmossa (Plagiothecium undulatum). I fältskiktet ingår även en sällsyntare västlig/atlantisk art nämligen det höga gräset skogsvingel (Festuca altissima). Enligt uppgift förekommer även vätters (Lathraea squamaria). Dominerande växter är fö blåbär, skogsstjärna, harsyra och linnea. Sällsynt i området förekommer den lilla orkiden korallrot (Corallorhiza trifida).

Vattentillgången är ställvis sådan att små kärr bildas med vitmossa i bottenskiktet och arter som Jungfru Marie Nycklar, kärrviol, vattenklöver, hultbräken och ett flertal vanliga starrarter i fältskiktet. Kärrstranden vid Kroksjön hyser arter som vitag och brunag (Rhynchospora alba resp fusca) samt alla våra tre sileshärsarter.

Den stora rikedomerna på multnande träd och bohål har medfört att ett stort antal i och för sig triviala fågelarter häckar. Här kan nämnas blåmes, tofsmes, svartmes, talltita, rödstjärt, järnsparv, gärdsmyg, nötväcka och lövsångare. Dessutom är dalen ett omtyckt tillhåll för älg.

Vid landsvägen står en oansenlig skylt "Gropadal". Stigen som leder dit går hela vägen på kantens krön, eftersom dalens botten är synnerligen svårframkomlig på grund av de stormfällda träden.

Bedömning: För trakten är denna sprickdal säregen, men sett i ett större perspektiv syns den ganska anspråkslös. De ovanligare växtarterna förhöjer värdet liksom skogens vildhet.

Klassificeringsmotiv: Vegetationen, rekreativsmöjligheterna.

Klassificering: Klass 2.

Naturvårdsönskemål: Då området är att betrakta som urskog bör avverkning ej ske. Ej heller bör de vindfällda träden röjas bort. För att höja områdets tillgänglighet kunde det däremot vara befogat att med minsta möjliga ingrepp röja en smal stig på dalens botten. En sådan finns men är oframkomlig på grund av de fällda träden. Detta kan vara befogat då dalen tycks vara omtyckt utflyktsnål.

OMRÅDE A:15

Omfattning: Klockarhyttedeltat (isälvsdelta).

Areal: 200,0 ha

Beskrivning: Hallsbergsåsen vidgar sig på några ställen till breda sanddeltan, bildade i grunt vatten vid ett uppehåll i israndens tillbakadragande. Stora mängder grus och sand avlagrades då inom ett begränsat område. Sådana deltar finner vi bland annat vid Mariedamm, Gålsjö, Klockarhyttan och Vissboda.

Isälvsdeltat vid Klockarhyttan begränsas i stort sett av större vägar. Topografin inom området är ojämn och präglas av ett flertal smååsar i nord-sydlig riktning och en huvudås. Som alltid är fallet i isälvsavlagringar av denna typ förekommer dödisgröpar (hålrum efter strandade, bortsmälta isblock). Den största är fylld med vatten och utgör Klockarhyttesjön, som avvattnas genom en liten bäck mot Tisaren. Området väster om sjön och bäcken är tämligen flackt och småkuperat. Huvudåsen stryker däremot fram alldeles öster om sjön och bäcken som en femton meter hög, brant rygg.

På de brantare kuperade områdena öster om sjön växer en gran/björkskog med blåbär, piprör (*Calamagrostis arundinacea*), ljung och kruståtel. Skogen är grov och orörd utom vid Gullsmedstorp och längs kraftledningarna där kalhyggen skett. Väster om sjön och bäcken är jorden något torrare och tall dominerar. Även här växer blåbär och vi har sålunda ingen torr tallhed i stil med den öster om Tripphultsjön.

Kring bäcken, som tycks ha god vattenföring även sommartid, är vegetationen frodig. Här växer stora bestånd av den manshöga ormbunken strutbräken, och nära stugan finns även inslag av inplanterade exotiska växter. Kärrvegetation med strutbräken förekommer även där en liten bäck rinner ut vid sjöns sydoststrand. Vid sydstranden finns kärr med bl a missne och bunkestarr. En liten torvfylld dödisgrop med tall, skvattram och tuvdun finns i områdets norra spets.

På de öppna markerna norr om Klockarhyttans gård betar några kor. Korna dricker vatten direkt ur bäcken och svalkar sig i skuggan av alarna. Nära huset är bäcken uppdämd i en liten damm av okänd anledning. I skogen har avverkning till största delen skett som plockhuggning.

Bedömning: Hela området är intressant och omväxlande, men i de yttre geologiska formerna kan det ingalunda mäta sig med exempelvis Snavlundafältet och Gålsjöfältet. Det värdefullaste partiet är därför huvudåsen, sjön och bäcken. Strutbräkenbestånden var anmärkningsvärda.

Klassificeringsmotiv: Geologin och landskapsbildens estetiska värde.

Klassificering: Huvudåsen, sjön och bäcken från sjön och norrut: klass 2, övrigt: klass 3.

Naturvårdsönskemål: Grustäkt skall ej ske inom området, i synnerhet ej i det område, som getts klassificeringen 2.

OMRÅDE A:16

Omfattning: Sanddyner mellan Rönnestorp och Lerbäck.

Areal: 34,0 ha

Beskrivning: När landet höjdes efter istiden och vattnet drog sig tillbaka, blottades den avlagrade deltasanden och utsattes för vindens angrepp. Innan vegetationen vandrade in kunde alltså stora mängder sand virvla upp och avlagras som flygsandsdyner. Vid kanten av de stora isälvsfälten vid Klockarhyttan och Gårdsjön byggdes därför upp ett flygsandsområde mellan Rönnestorp och Lerbäck.

I området finns flera små dyner, ofta med en brant sida. Den största dynen ligger vid Lerbäck station och reser sig femton meter över omgivningen. Denna dyn är lång och har yttre likhet med en rullstensås.

Dynerna är bevuxna med tallskog. De fina partiklarna i dynen gör att fuktigheten ofta är relativt hög, vilket medfört att väggmossa, husmossa och björnmossa trivs. Vanliga växter är även blåbär, lingon, ängskovall och ljung.

På dynenerna går nu ofta stigar, vilket visar att de ofta lockar människor som strövområden. En vargfångstgrop finns utmärkt i terrängen på en av dynerna.

Bedömning: Vad beträffar geologin hör detta område ihop med Gårdsjöfältet och Klockarhyttefältet och bör därför bevaras, för att man skall kunna förstå helheten i det geologiska skeendet. Området kan därför användas som exkursionslokal för skolor och studeras i samband med de stora deltabildningarna.

Klassificeringsmotiv: Geologin.

Klassificering: Klass 2.

Naturvårdsönskemål: Ingen täktverksamhet får ske i dynerna.

OMRÅDE A:17

Omfattning: Sandområde vid sjön Multen.

Areal: 30,5 ha

Beskrivning: Detta nästan plana sandområde ligger ungefär tio meter över sjön Multens yta. Vid sjön stupar stranden med rasbrantsvinkel mot vattnet som en tio meter hög klint. Nedanför klinten är en några meter bred sandremsa som nyttjas som badstrand. Bottnen är ganska långgrund och vattnet brunfärgat.

På sandplatån finns en mager tallskog med ljung, lingon och renlav som undervegetation. Strandzoneringen bildas främst av säv, men vid badstranden saknas vattenväxter.

Till badstranden leder stigar från flera håll. Inga fasta anordningar finns uppförda vid stranden, utan badet är ett verkligt naturbad.

Bedömning: Bad- och tältnöjligheter är mycket goda. Naturliga badstränder av denna kvalitet är ej alltför vanliga. Den branta sandklinten ger området ett spännande utseende.

Klassificeringsmotiv: Rekreativsmöjligheterna.

Klassificering: Klass 3.

Naturvårdsönskemål: Normalt skogsbruk kan ske. Dock inga kalavverkningar. Vid badet bör all skog lämnas. Området skall skyddas från grustäkt.

OMRÅDE A:18

Omfattning: Önnabo lund.

Areal: 2,5 ha

Beskrivning: Mitt i den täta granskogen finns en mycket liten dal med näringsrik och fuktig mark. Här upphör granskogen och ersätts av grova aspar och hasselbestånd. Här växer även spridda skogstrybuskar. Enligt uppgift (Gunnar Hallin) skall här finnas myskmadra (*Asperula odorata*), tandrot (*Dentaria bulbifera*), lundarv (*Stellaria nemorum*) och rökpipsvamp (*Urnula craterium*), vilka växter jag märkligt nog inte återfann vid sommarens besök. De kan ha växt på undanskynd plats. Vid besöket noterades däremot blåsippan (rikligt), liljekonvalj, gökärt, ekorrbar, skogstjärna, ormbär, trolldruva och skogsviol. Något parti är mer ängsartat och bevuxet med bl a blåklocka och johannesört.

Nedfallna stängsel i närheten vittnar om att området förmodligen har betats för mycket länge sedan. Genom området rinner en, sommartid uttorkad bäck.

Bedömning: Området är mycket litet och inte så unikt att klassificeringen kan bli speciellt hög. Dock gör det alltid intryck när man i en homogen vegetationstyp som t ex granskog möter fragment av helt andra växtsamhällen.

Klassificeringsmotiv: Vegetationen.

Klassificering: Klass 3.

Naturvårdsönskemål: Området är så litet att det torde inte vara någon ekonomisk uppoffring att vid ett eventuellt kommande kalhygge av granskogen spara lunden orörd. Åtgärder bör vidtagas för att trygga att så sker.

ÖVERSIKT GÅLSJÖFÄLTET (A:19-26)

Omfattning: Området mellan Gålsjö och Dunsjö (längs vägen mellan Mariedamm och Åsbro).

Beskrivning: Som nämnts finns längs den långa Hallsbergsåsen några ställen där åsen vidgat sig till ett stort delta. Så har skett vid Vissbo, Klockarhyttan, Gålsjö och Mariedamm. Isälvsavlagringarna vid Gålsjö är de största.

Området innehåller alla de för ett isälvsdelta typiska företeelserna. Deltat har bildats där en isälv runnit ut i tämligen grunt vatten. Stora isblock kan där ha strandat och förhindrat sand att sjunka till botten på just det stället. När isblocket senare har smält har huvudisen varit långt borta och kvar i sandavlagringarna har varit en stor grop. Sådana dödisgropar finns gott om i Gålsjöfältet. De största utgör nu sjöarna Hemsjön, Sundsjön, Noren, Löppern, Kalven, Bastusjön, Sörsjön och delar av Långsjön. Här finns plana deltaplatåer som vid området mellan Djupsjön, Noren och Sundsjön. Här finns höga skarpa åsryggar. En löper från norr rakt ned mot Noren, rundar denna på östsidan och vidgar sig till ett delta. En hög åsrygg löper även från söder in i mellanrummet mellan Noren och Sundsjön, där dock åsens höjd avtagit till någon meter.

Område utgör vattendelare. De fem norra sjöarna Hemsjön, Sundsjön, Noren, Djupsjön och Löppern avrinner mot Multen-Åmmelången-Vättern, medan de övriga sjöarna inom området avrinner österut mot Glan och Bråviken.

Bedömning: Hela området är geologiskt intressant, men naturen är i övrigt ej speciellt attraktiv (med flera undantag). I områdets södra delar växer skog, som vanligen skymmer de geologiska formerna. I norra delen har tidigare varit idylliska betesmarker i den ås-kuperade terrängen. Dessa är nu övergivna och slyskog tränger överallt in. Endast norr om Hemsjön lever det gamla haglandskapet kvar. Attraktionsvärdet är sålunda betydligt lägre än i exempelvis Snavlundaområdet, som är en liknande geologisk bildning.

OMRÅDE A:19

Omfattning: Hemsjön

Areal: 15,7 ha

Beskrivning: Sjön mottar vatten från omkringliggande jordbruksbygd, varför vattnet är tämligen näringsrikt. Sjöns sydstrand bildas av rullstensgrus och höjer sig brantare än nordstranden. Sanden går därför ända ned till vattnet på sydsidan, medan strandkanten bildas av ett kärrbälte på nordsidan.

Hagarna mellan landsvägen och nordstranden betas och är därför öppna och ger god sikt från vägen mot sjön. Mellan glesa trädbestånd finner man en jämn matta av gräs (främst rödven och vårbrodd) i vilken även finns blåklockor, åkervädd, höstfibbla, bockrot, gulmåra, brunört, ögontröst, ljung och vartörel. Längre ned mot sjön tar kärremsan vid med vitmossa, vass, kråklöver, starrarter och kärrviol. Strandzoneringen i sjön är ofta räknat inifrån och utåt sjöfräken-vitnäckros-gäddnate.

Runt hela sjön finns spridd bebyggelse, även fritidshus. Flera båtar ligger i sjön.

Bedömning: Sjön erbjuder en mycket vacker landskapsbild från landsvägen, främst på grund av att hagarna runt om betas och hålls öppna. I trakten är det numera ganska ovanligt med levande hagmarker, och eftersom denna dessutom är förutsättningen för den vackra utsikten ned mot sjön har den ett stort värde. Sjön är ingen lämplig badsjö på grund av de ofta sankastränkarna, varför bad endast kan ske från bryggor på sydstranden.

Klassificeringsmotiv: Landskapsbilden, kulturlandskapets egenvärde.

Klassificering: Klass 3.

Naturvårdsönskemål: Vissa siktröjningar bör vidtagas för att öka utblicken mot sjön. Detta gäller då främst den uppväxande trädridån längs stranden. Det är mycket angeläget att betet kan fortsätta inom området.

OMRÅDE A:20

Omfattning: Gålsjö hägg.

Areal: 22,3 ha

Beskrivning: Inom området löper två parallella åsrygggar i nord-sydlig riktning. Den västra är låg och flack och har ställvis en torrängsvegetation med fyrkantig johannesört, mjölke, styvmorsviol, röllika, vädtklint, ängsvädd, blåklocka, ängsklocka, gulmåra och sandtrav. Här skall enligt uppgift även finnas solvända (*Helianthemum vulgare*) och sötvedel (*Astragalus glycyphyllus*) men dessa arter återfanns ej vid inventeringen. Ställvis har man planterat tall.

Den östra åsryggen är däremot mycket hög och skarpt formad. Den reser sig med branta sidor femton meter över omgivningen och löper med denna höjd från vägen ända till sjön Noren. Endast vid ett ställe är den avbruten nämligen nära vägen, där en bäck brutit genom åsen förmodligen under ett tidigt skede efter istiden. Nu flyter här en mycket liten bäck i riktning mot Sundsjön. Fåran är här vidgad och fördjupad på senare år.

Vegetationen på den höga åsryggen är i omvandling. Tidigare har här varit betade hagmarker; nu växer skogen upp. Bland grova björkar, som står kvar från hagmarkstiden växer nu ett lövsly med asp och björk samt även spridda smågranar. Växterna backvial (*Lathyrus silvestris*), liljekonvalj, stenbär, blåsippa, gökärt, skogsklöver, ängskovall och gulsporre är samtliga typiska för detta övergångsskede i ett områdes igenväxning.

Där bäcken rinner in i området finns ett utdikad kärr med tvåmeterhöga kärrtistlar i tätt bestånd. I områdets nordöstra del vandrar björken in som tätt, nästan ogenomträngligt bestånd.

Bedömning: De geologiska formerna är storslagna, men intrycket förkvävs då området samtidigt är exempel på ett kulturlandskaps förfall. Området har därför ej något större odlingshistoriskt eller botaniskt värde. De geologiska formerna är dock mycket skyddsvärda.

Klassificeringsmotiv: Geologin.

Klassificering: Klass 2.

Naturvårdsönskemål: Åsen bör erhålla skydd mot grustäkt, för att den säregna profilen skall bevaras. Åsen är en viktig del av Gålsjöfältet i sin helhet. För att framhäva åsen bör landskapsvårdande åtgärder i form av röjning och helst bete vidtagas.

OMRÅDE A:21

Omfattning: Sundsjön.

Areal: 8,6 ha

Beskrivning: Sundsjön utfyller en stor dödisgrop, och är sålunda omgiven av rullstensgrus. Den får sitt vatten dels från den rena, klara sjön Noren, dels från kärr, skog och gamla jordbruksmarker inom några km² norr om sjön. Det sistnämnda tillrinningsvattnet medför sålunda näringsämnen, som gjort att sjön är tämligen näringsrik och siktdjupet ringa.

Skogen runtom består av blandskog med rikligt inslag av asp och björk. Vid sjöns norra strand finns ett stort gungfly uppbyggt av vitmossarter och starrötter. Bland starrarter kan nämnas trådstarr (*Carex lasiocarpa*), slokstarr (*C. pseudocyperus*), trindstarr (*C. diandra*) och enligt uppgift (Gunnar Hallin), brunstarr (*C. acutiformis*). Här växer även rikligt med vattenklöver, kråklöver och slätterblomma. Utanför kärrbården finns vanligen en bård av säv eller smalkaveldun (*Typha angustifolia*) och längre ut vit näckros.

En båt ligger i sjön. Ortsbefolkningen brukar fiska här.

Bedömning: Sjön har en intressant vegetation med flera ovanliga arter. Som helhet är den dock inte lika speciell som Noren (A:22).

Klassificeringsmotiv: Vegetationen.

Klassificering: Klass 2.

Naturvårdsönskemål: Sjön måste skyddas från alla hydrologiska ingrepp som exempelvis utdikning.

OMRÅDE A:22

Omfattning: Noren.

Areal: 8,5 ha

Beskrivning: Sjön Noren ligger högst upp i ett vattensystem och mottar ytterligt lite ytvatten, eftersom tillrinningsområdet endast är några hektar. Tillrinningen sker alltså till största delen från källor på sjöns botten vilket medfört att vattnet är synnerligen klart och opåverkat av föroreningar. Sjön är på djupaste stället 5,2 m, och även här är botten klart synlig. Sjön är naturligt dämnd och skild från Sundsjön med en liten åsrygg, som är bara 20-30 meter bred. Åsen dämmer upp Noren till obetydlig höjd över Sundsjön, vilket dock gjort att vi här har två limnologiskt sett helt skilda sjöar några meter från varandra. Från Noren rinner en liten bäck ned till Sundsjön. Denna bäck används även när man drar båtar från den ena sjön till den andra.

Åsen som skiljer de båda sjöarna är bevuxna med asp och björk. Här växer även ormbunken kärrbräken (Lestrea thelypteris). Den betydligt högre och spetsigare åsen söder om sjön är bevuxen med grov tallskog med blåbär, ljung, mossor och renlav.

Sjön har ett klart men kalkhaltigt vatten och innehåller rikligt med vattenväxter. På ytan flyter vit näckros och korsandmat (Lemna trisulca) och under vattenytan finns täta skogar av uddnate (Potamogeton friesii), styvnate (Potamogeton rutilus) och blåsört. Längs stränderna finns bl a starrarterna bunkestarr (Carex elata) och slokstarr (Carex pseudocyperus).

Bedömning: Sjön är limnologiskt sett synnerligen intressant på grund av det glasklara, kalkhaltiga vattnet och de ovanliga växtarterna. De understrukna arterna är alla ovanliga, natearterna mycket sällsynta. (Även i vissbodeltat finns en klar källsjö, Vissbodasjön, men den är uppdämnd på 1700-talet, och har alltså inte samma vetenskapliga värde). Enligt uppgift (Gunnar Hallin) har vattenkemiska undersökningar skett i sjön sedan början av 60-talet, vilket ökar sjöns vetenskapliga värde.

Klassificeringsmotiv: Limnologin, vegetationen, geologin.

Klassificering: Klass 1.

Naturvårdsönskemål: Det är synnerligen angeläget att sjön bevaras helt orörd. Ingen grustäkt får ske inom området eller i sådan närhet att den kan skada sjön och tillförseln av grundvatten. Rotenonbehandling får ej ske i sjön, eftersom detta helt skulle rubba sjöns limnologiska balans. Speciellt viktigt är det att inga ingrepp görs i den åsrygg, som dämmer sjön från Sundsjön.

OMRÅDE A:23

Omfattning: Djupsjön.

Areal: 36,6 ha

Beskrivning: Djupsjön ligger djupt nedsänkt med brant sluttande stränder, som överallt består av rullstensgrus. Både längs östra och västra stranden stryker nämligen höga rullstensåsar fram. Om man vandrar upp från sjöns nordvästra strand hamnar man på en stor deltaplatåyta, på vilken även finns gamla odlingsrösen i skogen.

Sjöns tillflöde sker både från källor och från stora områden öster om landsvägen. Till sjön kommer sålunda även myrvatten, varför vattnet är något brunt. Vid Sandbacken är sjön något uppdämd och vid sommarens besök höll dammen på att repareras, varför hela sjön var sänkt en meter.

Sjöns västra strand är något fuktigare vilket bidrar till att gran och björk dominerar. Längs östra stranden växer däremot främst tall, blåbär och ljung i den branta åsslutningen. Just där sjön smalnar av i södra delen finns på fuktig sandmark ett stort granbestånd i vilket marken är bevuxen med skavfräken (Equisetum hiemale).

Längs stränderna saknas ofta vattenvegetation. Där den förekommer utgöres den oftast av flaskstarr, topplösa, säv och vit näckros. I sjön fiskar ofta storlom.

Vid norra spetsen ligger en gård, bebodd året runt, samt ett torp, som nyttjas som fritidshus. Man har båtar i sjön och fiskar till husbehov. Vid sjöns östra strand finns ett naturbad, som tycks utnyttjat av personer i trakten, då det är lätt att nå från vägen.

Bedömning: Den tallklädda sluttningen längs öststranden och sjön utgör vackert inslag i landskapsbilden. Stranden lämpar sig mycket väl för bad- och tältning.

Klassificeringsmotiv: Landskapsbilden, rekreativsmöjligheterna.

Klassificering: Klass 2.

Naturvårdsönskemål: Inga grustäkter i närheten av sjön.
Vattenståndet skall snarast återställas.

OMRÅDE A:24

Omfattning: Sandbacken.

Areal: 1,2 ha

Beskrivning: Vid Sandbacken är Hallsbergsåsens huvudrygg uppodlad och betad. På krönet löper landsvägen, men på slutningen ned mot bäcken, som avvattnar Djupsjön finns en torr sandbacke, som fortfarande betas. På den punkt vi nu står utgör åsen vattendelare, så att bäcken avrinner mot Åmmelången och Vättern, medan Långsjön, några hundra meter åt sydost avrinner mot Glan och Bråviken.

Torrbacken är glest bevuxen med enar och körsbärsträd, men sluter sig mer längre åt söder till lätt betad björk/tall/granskog. I den öppna torra hagen växer gråfibbla i täta mattor, samt bockrot, harklöver, blåklocka, gulmåra, smultron, femfingerört samt enligt uppgift (Gunnar Hallin) vårfingerört (*Potentilla crantzii*). I den tätare skogen finner man mer skuggfördragande växter som blåsippa, stenbär och smultron.

Bedömning: Detta är ett mycket vackert parti av åsen, som här är helt orörd.

Klassificeringsmotiv: Landskapsbilden, geologin.

Klassificering: Klass 3.

Naturvårdsönskemål: Betet fortsätter. Det vore värdefullt med vissa landskapsvårdande röjningar främst av gran och björk ned mot bäcken.

OMRÅDE A:25

Omfattning: Sjöarna Kalven och Långsjön.

Areal: 131,6 ha

Beskrivning: Långsjön ligger högt upp i ett vattensystem, som avvattnas mot Bråviken. Vattnet är därför tämligen klart och opåverkat. Där ligger endast en gård vid stranden av sjön, men sjön mottar vatten från några andra bebyggda områden. Sjöns hela väststrand utgöres av Hallsbergsåsen, på vilken även landsvägen löper. Åsen har från Långsjön avsnört den lilla sjön Kalven, som ligger på samma nivå som Långsjön. Kalven saknar synliga till- och avflöden och torde få sin vattenomsättning genom grundvattnet. Kalvens djup har uppmätts till 12 meter och sjön torde därför ha mycket kallt bottenvattnet.

I den lilla Kalven växer främst vita näckrosor, topplösa och längs stranden pors. Långsjöns stränder är steniga och på vindexponerade platser finns ofta endast notblomster (*Lobelia dortmanna*) som vattenvegetation. I de lugnare vikarna är vattenväxtbältet betydligt bredare och utgöres inifrån räknat av vass-säv-gul näckros.

I sjön häckar storlom och fisktärna.

Bedömning: Den lilla Kalven är främst hydrologiskt intressant. Den borde även bli zoologiskt undersökt, främst m.a.p. bottenfaunan. Långsjön har ett stort värde för det rörliga friluftslivet, då här ej förekommer någon strandbebyggelse, och vattnet är rent och klart.

Klassificeringsmotiv: Kalven: Hydrologin, Långsjön: rekreationsmöjligheterna.

Klassificering: Klass 3.

Naturvårdsönskemål: Ytterligare strandbebyggelse bör ej ske.

OMRÅDE A:26

Omfattning: Bastusjön och Sörsjön.

Areal: 13,4 ha

Beskrivning: De två sjöarna utgör dödisgröpar i åsen. Stränderna är överallt sanka och vattnet brunt men tämligen klart. Runt sjöarna finns i regel en björkridå.

Bastusjön är full av vattenväxten kransslinga (*Myriophyllum verticillatum*), medan Sörsjön äger bestånd av den sällsynta axslingen (*M. Spicatum*). Här finns för övrigt vita näckrosor, dyblad, korsandmat och längs stränderna kärrbräken (*Lastrea thelypteris*), slokstarr (*Carex pseudocyperus*) och den sällsynta vippstarren (*Carex paniculata*).

Mellan sjöarna och omedelbart väster om Sörsjön har grustäkt skett. Vid Sörsjöns väststrand har dessutom sand fyllts ut i strandkanten, varför sjön och dess växtlighet här har påverkats. Bl a har den större delen av beståndet av axslinga enligt uppgift förstörts.

Bedömning: Området saknar estetiskt värde på grund av att så omfattande ingrepp skett i närheten av sjöarna. Sörsjön har dock ett botaniskt värde på grund av de sällsynta växterna.

Klassificeringsmotiv: Vegetationen.

Klassificering: Klass 3.

Naturvårdsönskemål: Ytterligare ingrepp får ej ske som påverkar Sörsjöns vegetation.

OMRÅDE A:27

Omfattning: Solberga och Runsala f d ängar.

Areal: 39,1 ha

Beskrivning: Området är beläget i en förkastningsbrant, som löper i riktning NNV-SSO och vetter mot öster. Branten är ungefär 35 meter hög och nästan överallt täckt av morän. Området har tidigare varit ett levande kulturlandskap med hagmarker och slätterängar. Den tidigare ägaren har sökt bevara det botaniska värdet, vilket förklarar att området inte tidigare utsatts för skogsplantering. Bete och slätter förekommer ej numera. Botaniker och naturintresserade av alla kategorier har nyligen opponerat sig mot domänverkets planer på hormonslyrbehandling och skogsplantering.

Då området är stort och innehåller ett flertal rara växtarter var det svårt att vid inventeringen återfinna de arter som inrapporterats vid frågeinventeringen. Därför följer denna beskrivning i stort sett Gunnar Hallins.

Området är så heterogent att det bör delas upp i flera underområden.

A: Längst i norr vid landsvägen finns ett litet lundfragment med grov aln och hassel. Marken är något fuktig och dräneras i en liten bäckfåra, som är torrlagd sommartid. Bland växter kan nämnas rikligt med rödblåra (Melandrium dioicum) samt blåsippa, konvalj, stinksyska, ornbär, gullviva och stenbär.

B: Längs kanten av den hagmark som ännu betas finns en smal remsa av hassellund.

C: Området är bevuxet med aspshly och planterad unggran.

D: Detta stora område är bevuxet med en örtrik lövskog. Trädbestånden utgöres främst av asp, rönn, ask, björk och hassel. Liljekonvaljer, blå- och vitsippor förekommer rikligt men i mindre mängd även lungört, midsommarblomster, hässleklocka, blåbär, backsmörblomma, harkål, hultbräken, stenbär och stinksyska.

E: Inne i detta område finns enligt uppgift vid en liten bergsbrant ett rikt men mycket begränsat bestånd av den sällsynta myskmaöran (Asperula odorata).

F: Inne i området finns även en lång ravinliknande dal, som skjuter in 400 meter mot nordväst från järnvägen in i området. Västsidan är en rasbrant och östsidan en brant moränsluttning. I dalen finns stora lindar, ask, björk, asp och rönn samt i fuktigare delar klibbal. Hassel och skogstry finns i stor mängd och olvon i mindre. Mycket stora bestånd av strutbräken förekommer bredvid lundväxter som trolldruva, ornbär, hässleklocka och stinksyska.

G: Södra delen av området har tidigare nyttjats som löväng, men senare betats och även förfallit till stor del. Bland glest stående askar skjuter nu upp hassel, asp och nya askskott. Här finns en torrängsvegetation med backklöver (Trifolium montanum), solvända (Helianthemum vulgare), lundstarr (Carex montana), vårfingerört (Potentilla crantzii) och fältgentiana (Gentianella campestris). Vid besöket noterades även vårbrodd, blåklocka, gulmåra, backsmörblomma, vildlin, femfingerört, stagg, svartkämpe, smörboll, getväppling och rikligt med gullyiva.

H: Allra längst i söder ligger en ask-hassel-lund med stora bestånd av liljekonvalj och hässleklocka.

Bedömning: Då områdena ej erhållit kontinuerlig vård har de ringa odlingshistoriskt värde. De många rara och säregna växterna ger dock området ett stort värde. Under våren är det dessutom ett omtyckt utflyktsmål för bygdens människor.

Klassificeringsmotiv: Vegetationen.

Klassificering: A, E, F och G: klass 2. B, D och H: klass 3. Område C får lägre klass och utgår.

Naturvårdsönskemål: Inom de med 2 och 3 klassade områdena vore det mycket olyckligt om besprutning skedde. Samtliga områden utom G bör lämnas att själva stabiliseras till lundnatur. I område G bör röjning av oädla trädslag och sly ske. Lätt bete på sensommaren vore värdefullt.

OMRÅDE A:28

Omfattning: Kopparbergs f d äng.

Areal: 8,1 ha

Beskrivning: En näringsrik moränsluttning ned mot Hjärtasjön har tidigare brukats som löväng. Man har brutit sten och lagt upp stora odlingsrösen. Området skiljs från överliggande åkrar genom högsta kustlinjen, som här löper fram på mellan 135 och 140 meters höjd över havet som ett blockigt strandhak.

Det var länge sedan området hävdades som löväng. Det har nu slutit sig till lund, tidvis betats och gallrats. I västra delen dominerar almen och i östra delen asken. I övrigt finns här både lönn, ek och hägg samt mycket rikligt med hassel och skogstry. Måbärsbuskar finns i mindre mängd. Som minne av slåttertiden är flera askar hamlade.

Bortsett från förekomsten av hundäxing och tuvtätel dominerar örter som blåsippa, liljekonvalj, vitsippa, gullviva, hässleklocka (Campanula latifolia), backsmörblomma, underviol (Viola mirabilis) och smörboll. En mängd skott av ask, lönn, asp och älggräs skjuter nu upp.

Bedömning: Området innehåller ett för trakten värdefullt ädellövbestånd med en yppig vårflora. Som löväng har området för länge sedan tjänat ut sin roll och kan ej heller restaureras. Området bör alltså fritt få utvecklas till lund.

Klassificeringsmotiv: Vegetationen.

Klassificering: Klass 2.

Naturvårdsönskemål: Området bör stabiliseras till lund. De uppskjutande aspskotten och askskotten oroar dock. Eventuellt kommer vissa röjningar att behöva vidtagas. Eventuellt kan området betas lätt på sensommaren.

OMRÅDE A:29

Omfattning: Öjetorps udde.

Areal: 11,0 ha

Beskrivning: Udden, som skjuter ut i Storsjön utgöres till största delen av morän, som ställvis är blockig. Den torde vid sekelskiftet ha nyttjats som löväng eller betesmark, men växer nu igen till blandad lövskog. Skogen utgöres av grova aspar och björkar samt enstaka grova lindar och granar. Stora hasselbestånd förekommer. Fältskiktet är varierande, och vid besöket noterades bl a vårärt (Lathyrus vernus), stora mängder liljekonvalj, blå- och vitsippa, samt ekbräken, bergslok, blekstarr, ekorrbär, ängskovall, smultron, harsyra och björkpyrola.

Längs stranden, en bit från denna löper en stig. Inom området finns några sommarstugor.

Bedömning: På området växer en ovanligt vacker grov aspskog. Vårfloran är mycket yppig.

Klassificeringsmotiv: Vegetationen.

Klassificering: Klass 3.

Naturvårdsönskemål: Endast gran bör avverkas. Området bör utvecklas till ett grovt lövskogsbestånd. Viss gallring i skogsvårdande syfte kan dock företagas för att man här ska erhålla grov skog. Ej ytterligare fritidsbebyggelse.

OMRÅDE A:30

Omfattning: Prinskullen.

Areal: 22,9 ha

Beskrivning: På denna skogsklädda åskulle skall enligt historien sångarprinsen Gustav inspirerats till sångskapande. Kullen tillhör den rullstensås, som bildar bl a Snavlundafältet, Väderkvarnsbacken, kyrkplatsen i Hammar samt västsidan av Hargeviken. Endast norr om Snavlunda är åsen sammanhängande. Söder därom försvinner den gång på gång för att åter dyka upp i höga åskullar av vilka Prinskullen alltså är en. Området behandlas i tre delområden.

A: Själva Prinskullen, som alltså är uppbyggd av sand och grus har naggats i kanten i västra delen, där mindre grustäkt sker. På kullen finns en skog av grov gran och tall samt yngre sly av hassel, rönn och ek. Kruståtel, hundäxing, liljekonvalj, harsyra och smultron utgör undervegetation. Skogen övergår mot nordostsluttningen i en hassel/asplund med konvalj och blåsippa.

B: Nedanför kullens nordkant fortsätter ett flackt sandstråk mot norr ända ut till strandkanten, där man har utsikt mot Stjärnsunds slott. Denna sandmark utgör en ekhage där en flock får betar. Endast på krönet växer ekar, på sidorna dominerar björken. Vegetationen är ojämnt betad och består av arter som skogsnäva, tuvtåtel, hundäxing, harsyra m m. Vid stranden finns en tät vassbård.

C: Omedelbart nordost om kullen ligger en liten tjärn, Ruda-tjärn. Den är full av vita näckrosor. Vid strandkanten växer stora mängder vitag (*Rhynchospora alba*) samt längre in rundsileshår, tuvdun, rosling och kråkbär innan en zon av tall/skvattramosse tar vid. Botten utgöres överallt av vitmossor.

Bedömning: Områdena B och C är ganska triviala, medan själva Prinskullen (A) utgör ett mycket värdefullt inslag i landskapsbilden. Här finns dessutom ett för trakten ovanligt grovt trädbestånd om än till ytan ringa.

Klassificeringsmotiv: A: geologin och vegetationen B och C: Vegetationen.

Klassificering: A: Klass 2, B och C: Klass 3.

Naturvårdsönskemål: All vidare grustäkt i kullen bör upphöra. Det grova skogsbeståndet bör sparas, men fortsatt siktröjning mot Stjärnsunds slott kan förekomma. Det är positivt om ekhagen även i fortsättningen betas.

OMRÅDE A:31

Omfattning: Hargebaden.

Areal: 4,9 ha

Beskrivning: Den ås, som bildar Snavlundafältet, Väderkvarnsbacken, Prinskullen och kyrkplatsen i Hammar stryker även fram längs Hargevikens västsida. Den isälva, som bildat åsen har även avlagrat stora mängder sand i vikens inre delar och norr om viken. Det är dessa sandmängder, som utgjort de goda förutsättningarna för badstranden. I området finns även gamla flygsandsdyner, vilka nu är bevuxna med tall.

Längs den flacka, starkt vindexponerade sandstranden växer strandråg (Elymus arenarius), grusstarr (Carex hirta) samt enligt uppgift (Gunnar Hallin) sandstarr (C. arenaria), som i landskapet torde återfinnas endast på St. Röknen. På grund av hårda vindar och sandflykt klarar sig här endast krypande växter. Exempel på sådana är förutom de nämnda, som skjuter rotrevor, kråkvicker, vårfingerört (Potentilla tabernaemontani) och backtimjan. Ett ganska stort slitage sker på denna naturliga vegetation genom bilar, husvagnar och tältning. Dessutom har på något ställe anlagts gräsmatta istället för den naturliga vegetationen.

Mot väster övergår den flacka sandstranden i ett erosionshak i rullstensåsen. Vi har här en sandklint med torrbacksvegetation, som reser sig fem meter upp från vattnet. Gråfibbla, vårfingerört (Potentilla tabernaemontani), backtimjan, grusstarr, blåklocka, gulmåra samt enligt uppgift (Gunnar Hallin) knölsmörblomma (Ranunculus bulbosus).

Bedömning: Området är synnerligen värdefullt och gör skäl för smeknamnet "Vätterns Riviera". Ett bad med så klart och rent (och tyvärr kallt!) vatten och en så idealisk sandstrand är unikt i Mellansverige. Det vore därför positivt om den värdefulla vegetationen inom området kunde bevaras. Detta borde lätt kunna ske utan att man här skall komma i konflikt med turistintressen. Speciellt värdefulla arter är strandrågen, sandstarran och backtimjan. De två första är mycket sällsynta i inlandet.

Klassificeringsmotiv: Rekreationsmöjligheterna och i andra hand vegetationen.

Klassificering: Klass 1.

Naturvårdsönskemål: Bilåkning, uppställning av husvagnar och tältning bör ske i tallskogen och absolut ej på den ömtåliga sandstranden med de speciella växtarterna.

OMRÅDE A:32

Omfattning: Tosjön.

Areal: 10,1 ha

Beskrivning: Tosjön utgör övre delen av ett vattensystem och ligger mitt i det geologiskt omväxlande området kring Zinkgruvan. Omedelbart nordost om sjön finns en urkalkförekomst dvs en kalksten, som är av urbergets ålder och sålunda betydligt äldre än ortocerkalkstenen på Närke-slätten. Enligt

uppgift (G Hallin) finns i anslutning till kalkstenen spåtistel (*Carlina vulgaris*), hårstarr (*Carex capillaris*) och tibast (*Daphne mezereum*).

Kalkförekomsten har medfört att sjön har hög kalkhalt (enligt uppg. 31 mg Ca- + Mg-joner per liter 16.8.1964). Detta torde vara en av orsakerna till det stora bestånd av gotlandsag (*Cladium mariscus*) som växer i sjöns nordspets. Denna art fanns under varmetiden 6000 år f.Kr. spridd över stora delar av landet och återfinns därför som fossil i mossar. Numera har den sin huvudförekomst på Gotlands myrar, som därför ofta kallas "agkärr". Sparsamt förekommer den i sydsverige på kalkrika kärr. I Närke förekommer den endast på en ytterligare lokal, nämligen i Garphyttan. Man får anse dessa två förekomster som relikter från en större utbredning.

Bedömning: Förekomsten av gotlandsag är både botaniskt och kvartärgeologiskt intressant och högst skyddsvärd. Den fritidsstuga, som uppförts vid sjöns östra strand stör ej den biologiska balansen, men ytterligare bebyggelse bör absolut förhindras i anslutning till sjön.

Klassificeringsmotiv: Vegetationen.

Klassificering: Klass 2.

Naturvårdsönskemål: Ingen ytterligare bebyggelse vid sjön. Gotlandsagen bör skyddas från att försvinna. Här bör förhindras all hydrologisk och kemisk (besprutning och konstgödsling) påverkan samt allt annat som kan förstöra växtplatsen.

OMRÅDE A:33

Omfattning: Torrbacke 3 km norr om Medevi.

Areal: 0,5 ha

Beskrivning: Denna mycket lilla torrbacke är en del av den rullstensås som löper från Medevi norrut genom St. Forsa, Rödingstorp, Nedre Knalla, Dalby och Västerby.

Torrbacken ligger alldeles vid landsvägen och höjer sig fem meter över den kringliggande slätten. Backen har tidigare betats men nyttjas numera ej. Nordsidan är gräsdominerad med bl a ängshavre (*Arrhenatherum pratense*). Sydsluttningen är mer örtdominerad. Här växer solvända (*Helianthemum vulgare*), backnejlika (*Dianthus deltoides*), blåmunkar (*Jasione montana*), värfingerört (*Potentilla tabernaemontani* eller *crantzii*),

liten fetknopp (Sedum annuum) samt trivialare växter som Johannesört, blåklocka, gulmåra, bockrot, tjärblomster och gråfibbla. Enligt uppgift (Gunnar Hallin) växer här även smörblommor (Ranunculus bulbosus och/eller polyanthemus). Allt detta växer i en matta av renlav och något islandslav. På backen finns även en och annan en och nyponbuske.

Bedömning: För att vara ett så litet område äger det dock en ovanligt artrik och intressant vegetation med ett flertal sällsynta arter. Detta motiverar mer än väl ett skydd främst mot grustäkt men även mot annan påverkan. Förmodligen är området ej utsatt för igenväxning med sly.

Klassificeringsmotiv: Vegetationen.

Klassificering: Klass 2.

Naturvårdsönskemål: Ej grustäkt eller annan påverkan och förändring. Om det visar sig att sly vandrar in bör detta röjas.

EJ BESÖKTA OBJEKT

Följande områden har ej besökts under inventeringen. Områden i Tiveden tas ej heller upp här, då detta område inventerats noggrant 1970. De förkortningar som används är följande:

HH Hammars hembygdsförening
 HS Hugo Stöök
 LH Lerbäcks hembygdsförening
 LF Lerbäcks fritidsnämnd

N:r	Namn	Läge	Karaktär	Uppgifts- lämnare
✓ A:101	Borgarberget	2 km NV Svinnersta	Berg med lämningar av fornborg	LH
✓ A:102	Södra Torpa	"-"	Hälsokälla	LH
? A:103	Vattentorns- ormdået	Norr om Åsbro	"Korridor", som ut- gör förbindelse med strövområde.	LF
✓ A:104	Spånbrokällan	1,5 km V Ler- bäcks stn	Midssommar- och tre- faldighetskälla. Hälsokälla.	LH
? A:105	Brånstahult	S Lerbäcks stn	Mosippförekomst	LH
✓ A:106	Brunnskällan	SV Esperud	Hälsokälla	LH
- A:107	Bunkaberget	Skyllberg	Forntida befästningar	LH
✓ A:108	Mamsell Alerot	Åmmelängens nordspets	Hälsokälla	LH
✓ A:109	Dampetorp	5 km N Åmme- berg	Lövängar med stor blomsterrikedom	LH
✓ A:110	Vena	Ö Åmmelängen	Gruvfält med stort antal kobolt- och järngruvor (300 st)	HH
<i>Lavo</i> ✓ A:111	Västerby	5 km Ö Åmme- berg	Område lämpligt som strövområde. Tämlig- gen lättgånget.	HH
✓ A:112	Simonslund	1,5 km N Mariedamm	Mosippförekomst	LH
✓ A:113	Åskedal	4 km S Mariedamm	Blomsterrik löväng	LH

↓	A:114	Murberget	1 km Ö Gårdshyttan	En av Närkes märk- ligaste fornborgar. Från 500-talet.	HH
↓	A:115	Vildmarks- område	Skog öster om Harge	Bergigt skogsområde lämpligt som ströv- område.	HH
—	A:116	Harge altare	4 km S Hammar	Hednisk offerplats. Människooffer för 1000 år sedan.	HH
—	A:117	Bastedalen	5 km SV Hammar	Fornborg 200 meter norr om Kinaparken	HH
✓	A:118	Vänneviken	2 km S Baste- dalen	Viken, öarna samt berguddarna vid vät- terstranden. Intres- sant flora.	HS
? hult	A:119	Forsa dunge	3 km Ö St. Forsa	Bördigt skogsområde med 40-årig timmer- skog av gran. Ask, ek och hassel förekommer. Ställvis tibast.	HH
✓	A:120	St. Kjett- staka	6 km NO Medevi	Utsiktspunkt över stora delar av Vättern.	HH
✓	A:121	Hulta	5 km NO Medevi	—"	HH
✓	A:122	Mårsätter	5 km OSO Hammar	Kungsängsliljor	HS
✓	A:123	Rödingstorp	5 km SV Zinkgruvan	Gammal kalkugn med Epipactis atrorubens	HS
✓	A:124	S. Hanna	6 km NV Askersund	Orkidéer (brudsporre u fl)	HS
✓	A:125	Brännlyckan o Hallvimos- sen	6 km SV Zinkgruvan	Marmorbrott med bl a or- kideer och Campanula cervicaria	HS
✓	A:126	Åsnatorp	2 km SV Markebäck	Lokal för mosippa	HS

LITTERATURFÖRTECKNING

- Aspling, E., Gralén, J.,
& Lindén, H., Närke, Läsebok för skola och hem, 1922.
- ~~XX~~ Bergdahl, Arvid, Strövtåg kring Hallsberg, Örebro 1933.
- ~~XX~~ Bergdahl, Arvid, Diabasgångar och gångdalar i trakten av Tisaren. G.F.F. Bd 65, 1943.
- ~~XX~~ D:o Från naturlandskapet kring Tisaren, Örebro Läns Natursk. för. Årsskrift 1943.
- ~~XX~~ D:o Israndsbildningar i östra syd- och mellan-sverige med särskild hänsyn till åsarna, Meddelanden från Lunds Universitets Geografiska Institution, Lund 1953.
- ~~XX~~ D:o Det glaciala landskapet, i Kunlabygden I, Kurla 1961.
- ~~XX~~ Bergsten, K. E., Isälvsfält kring norra Vättern, Medd. Lunds Univ. Geogr. Inst., Lund 1943.
- Bjurulf, Hj., Cykelturer kring Vättern, Stockholm 1941.
- Blomberg, A. & Holm, G., Geologisk beskrivning öfver Nerike och Karlskoga bergslag samt Fellingsbro härad, SGU, Ser. Ca, N:o 2, 1902 (m. kartor)
- Bohman, J., Vettern och dess kuster, 1840.
- Djurklou, N., G., Landtbruket i Närke för 50 år sedan, Örebro läns Hushållningssällskaps kvartalskrift, 1901, H.3.
- ~~A~~ Eckerbom, Nils, Tiveden, i Natur i Närke, Göteborg 1947.
- Eklund, Josef, Grundens och landskapets historia före istiden, i Natur i Närke, Göteborg 1947.
- Erdmann, E., Beskrivning till kartbladet Brefven, S.G.U. Ser. Aa, N:o 63, 1878.
- D:o Beskrivning till kartbladet Askersund, S.G.U. Ser. Aa. N:o 84, 1889.
- D:o Rullstensbildningar inom geol. kartbladet Askersund, G.F.F. 22, 1900.
- Haugard, Joel, Om Vättern och norra Vättersbygden, Askersund 1922.
- D:o En belgisk gruva vid norra Vättern, Stockholm 1944.

- Henriksson, A., Städer och ställen kring Vättern, STF Årskrift 1956.
- 24* Lundqvist, G., Sveriges Geologi, 4:e uppl., 1963.
- Nilsson, Erik Om Ancylusgränsen och Postglacialhavets gräns inom Östergötland, Närke och Södermanland, G.F.F. 1926.
- Norrman, J.O., Vätterbäckenets senkvartära strandlinjer, G.F.F. 85, 1964.
- 24* Sermander, Rutger, Parker och trädgårdar i det gamla Närke, Stockholm 1933.
- Sjöbeck, Märten, Det äldre kulturlandskapet i Sydsverige, Svenska Skogsvårdsföreningens Tidskr. H.1. 1931.
- D:o Lövängen och dess betydelse för det sydsvenska bylandskapets uppkomst och utveckling, Svenska Skogsvårdsföreningens Tidskr. H. 1-2, 1932.
- D:o Löväng och trädgård, Nordiska Museets Årsbok, 1932.
- D:o Lövängskulturen i Sydsverige, Ymer H.1, 1933.
- D:o Närke, Hälsingborg 1935.
- 24* Stenberg, Sven Lövängsrester i Sydnärke, Örebro Läns Naturskyddsförenings Årsskrift 1955.
- Sylvén, Nils Närke ur dendrologisk synvinkel, Lustgården, Årg 14, 1934.
- Wijkström, O., Ett och annat om Sydnärkes flora, Tidskrift för Norra Vättersbygdens hembygdsförening, 1926.